

УДК 811.111'367.623'37

О. В. Соловйова,
аспірант

(Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича)

СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ РОЗМІРУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена виявленню функціонування прикметників, що позначають поодинокий розмір у сучасній англійській мові. Для визначення семантичної структури кожного прикметника та їх взаємодії між собою досліджується лексична сполучуваність прикметників high, tall, low, short, deep, wide, broad, narrow, long. Отримані дані використовуються для встановлення спільних компонентів значення прикметників, синонімічних та антонімічних відносин.

Розмір та параметри предметів об'єктивної дійсності є їх невід'ємною якістю та властивістю. Однією із самих найуживаніших та високочастотних груп слів в різних мовах є прикметники, що позначають поняття розміру. Як правило, дані прикметники представляють собою полісемантичні слова із розгалуженою ієрархією значень. В якості об'єкта даного дослідження вибрані прикметники high, tall, low, short, deep, wide, broad, narrow, long, як такі, що виражають своїм основним значенням найбільш загальні окремі параметричні характеристики властиві предметам навколишнього середовища. Метою вивчення є встановлення семантичного змісту прикметників на позначення розміру в сучасній англійській мові.

Поняття розміру, що лежить в основі досліджуваної ЛСГ, відноситься до числа найважливіших категорій буття, що характеризує явища та предмети реальної дійсності. Будь-яка діяльність людини, її існування здійснюється в рамках певного простору і часу. Тому не викликає подиву той факт, що пізнавальна категоризація цих понять є досить важливою і спрямована на систематизацію даних про навколишнє середовище.

Існуючи точки зору на категорію розміру стосуються принципів семантичної сполучуваності прикметників розміру із іменниками, що позначають предмети. В. В. Левицький висловлює думку, що під семантичною сполучуваністю розуміють спроможність слова, що семантично реалізується, сполучатись з іншими словами на рівні підкласу слів. Оскільки теорія підкласу слів у сучасній лінгвістиці не розроблена, підклас вичленується неформально і тому може являти собою більше чи менше за обсягом угруповання (наприклад, дієслова творчості, іменники – назви осіб, прикметники, що позначають розмір) [1: 193]. Чи можливо стверджувати, що така сполучуваність прикметників розміру є довільною, оскільки кожен предмет може і повинен характеризуватись в першу чергу з точки зору розміру, форми та кольору [2: 116].

Перш ніж перейти до сполучуваності варто розібратись, що таке розмір і як ми визначаємо розмір предметів. Розмір кожного предмету описується через наступні параметри: його висоту, глибину, довжину та широту. Окрім загального розміру, якому відповідають прикметники із двома основними семами "великий, величезний, здоровий та інші" або "маленький, невеликий, інші" та "розмір", існує можливість описати розмір предмета за одним із параметрів, виділяючи певну поодинокую характеристику предмета. Кожен із даних параметрів так само має два значення: "великий за висотою/глибиною/довжиною і т.і." та "маленький". Цим значенням відповідають антонімічні пари, в яких представлені три семи "розмір", "великий/маленький" та "висота/ширина/довжина": *високий – низький, глибокий – мілкий, довгий – короткий, широкий – вузький*.

У мові знаходять відображення і окремі властивості реального розміру. Слова, які виражають властивість тривимірності, конкретизують вказані значення в параметрах розмірності. У них відображенні наші кількісні оцінки просторових об'єктів, і виникнення їх пов'язано із тим, що людина сприймає реальний фізичний простір перш за все не у його безкінечності, а дискретно – як ряд співвідносних один з одним об'єктів, які піддаються порівнянню за своїми фізичними параметрами [3: 24]. Прикметники, що позначають поодинокую ознаку розміру, передбачають певні пропорції референта. Так, *довгим* можна назвати лише такий об'єкт, довжина якого сильно перевищує його інші виміри; квадратний стіл можна назвати великим, але не *довгим* чи *широким* [4: 731]. Отже, сполучуваність певним чином залежить від фізичних особливостей предмета, в якого розмір відрізняється від норми або певний параметр переважає за розміром над іншими. "Таким чином, на питання, чи в дійсності будь-який матеріальний об'єкт в російській мові можна характеризувати з точки зору його розмірів або хоча б величини, можна з впевненістю сказати "ні". Повторимо, що при цьому з денотативної точки зору відповідні предмети можуть бути глибокими, високими, великими, проте це зовсім не змінює справи: в мову "вбудована" своя система вимірювання розміру об'єктів, відмінна від тієї, яку людина ретельно відпрацювала в заняттях фізикою та геометрією і ... зафіксувала в найкращих тлумачних словниках" [2: 118].

Зв'язок між позначенням розміру і форми певного предмету підкреслює і Ю. Д. Аפרесян, зазначаючи "в наївній геометрії усвідомлення одного з вимірів предмету, такого як висота, залежить

від його внутрішнього улаштування, його форми, місця кріплення до іншого предмету, сусідства інших тіл та інше" [5: 58].

С. В. Рахіліна [2: 120], досліджуючи прикметники розміру російської мови, робить висновок, що "високий" сполучається із іменниками, що позначають не просто вертикальні предмети, проте предмети з попередньо заданим положенням у просторі, наприклад, "високим" може бути предмет, що постійно віддалений від поверхні землі: можливо сказати "высокая ветка", але не можна "высокие плоды". Прикметник *довгий*, навпаки, характеризує як раз об'єкти, не обов'язково фіксовані у просторі – достатньо, щоб вони мали витягнуту форму (із значним перевищенням нормальної довжини над нормальною шириною), наприклад, *довга мотузка, палка, огорожа, гілка* і т.і. Прикметник *широкий* має три класи вживання: він може характеризувати витягнуті предмети з функціональними поверхнями, безмежні поверхні-площини, розміри отворів. Зв'язок прикметника *глибокий* з формою об'єкту явний: *глибокий* співвідноситься майже виключно з назвами місткостей постійної форми, що напружені горизонтально (*глибока печера, нора*), вертикально вниз (*глибока ріка*) та вгору (*глибоке небо*).

Усі дослідження приводять до спільного висновку: кожен прикметник характеризує фізичний розмір свого типу іменників, проте інколи вони розділяють між собою спільні контексти. Це стосується і переносного значення. Метою даного дослідження є визначення відносин між прикметниками підгрупи поодинокі характеристики розміру в сучасній англійській мові.

На відміну від підгрупи загального розміру система вираження розміру за окремим параметром в англійській мові характеризується значною стабільністю. Дана підгрупа характеризується чіткістю принципів вживання та, як видно з таблиці, тим фактом, що система синонімів прикметників поодинокі характеристики розміру нерозгалужена, крім того відсутні стилістичні синоніми.

Таблиця 1.

Прикметники поодинокі характеристики розміру

	вертикальний, сема "висота" направлений вгору	вертикальний, сема "висота" направлений вниз	горизонтальний, сема "ширина"	горизонтальний, сема "довжина"
сема "малий"	<i>short, low</i>	<i>shallow</i>	<i>narrow</i>	<i>short</i>
сема "великий"	<i>tall, high</i>	<i>deep</i>	<i>wide, broad</i>	<i>long</i>

Дослідження підгрупи прикметників складається з двох етапів: встановлення об'єму лексичних значень прикметників на основі їх сполучуваності та з'ясування подібностей та відмінностей семантичних структур прикметників.

Прикметник із значенням "довгий" зустрічається в проаналізованих творах найчастіше з усіх прикметників (1659 разів з загальних 4705 слововживань). Крім того, він володіє розгалуженою системою компонентів значень:

1. "тривалий, довгий, великий за часовою протяжністю"; 2. "довгий, витягнутий, великий за фізичним розміром"; 3. "довгий, великий за одним чи декількома параметрами"; 4. "тривалий, великий за інтенсивністю абстрактних понять"; 5. "довгий, великий за фізичними зусиллями"; 6. "довгий, великий за зайнятою площею"; 7. "великий за кількістю складових"; 8. "довгий, великий за інтенсивністю почуттів"; 9. "довгий, великий за звучанням"; 10. "довгий, великий за інтенсивністю освітлення"; 11. "довгий, великий про природні явища"; 12. "великий, значний за цінністю"; 13. "великий за розміром складових".

Особливості семантики даного прикметника полягають у тому, що хоч він вживається з усіма властивими для даної підгрупи іменниками, а ні за значенням, а ні за частотою вживання, він не має в підгрупі семантичних синонімів. Наприклад, основний сегмент значення "великий за часовою протяжністю" не має значного вираження в інших прикметниках із семою "великий". Антонімічні зв'язки для даного значення сильні із прикметниками *little* і *short*: "It seems a **long time** and it may be very **short**" (Хемінгуей). Частіше даному прикметнику відповідають члени підгрупи загального розміру, такі як *great, big, large* та *huge*.

Ще два прикметники, що позначають горизонтальний розмір із семою "великий", мають спільне тлумачення в словнику 'of vast size or scope; spacious or extensive'. Проте, не дивлячись на спільне словникове значення, семантична структура прикметників дещо різниться, зокрема в об'ємі значення та ієрархії його компонентів.

<i>wide</i>	<i>broad</i>
1. "великий за фізичним розміром, широкий" – КН 8;	1. "великий за одним чи декількома параметрами" – КН 10;

2. "великий за кількістю складових" – КН 1; 3. "великий за одним чи декількома параметрами" – КН 10; 4. "великий за інтенсивністю абстрактних понять" – КН 7; 5. "великий за зайнятою площею" – КН 9; 6. "великий за фізичними зусиллями" – КН 19; 7. "великий, інтенсивний про освітлення" – КН 6.	2. "великий, інтенсивний про освітлення" – КН 6; 3. "великий за фізичним розміром, широкий" – КН 8; 4. "великий за інтенсивністю абстрактних понять" – КН 7; 5. "великий за зайнятою площею" – КН 9.

Звернувши увагу на лексичну сполучуваність кожного прикметника, ми зможемо дати відповідь, чи можна вважати ці прикметники синонімами в спільних для них елементах значень. Основними спільними компонентами є "фізичний розмір" та "величина за одним чи декількома параметрами". Спільними контекстуальними партнерами відмічені назви частин тіла, одягу, частин будівель та меблів. Прикметник *wide* вживається часто з усіма зазначеними іменниками, крім того сполучається із назвами людей для передачі значення "товстий", у той час як для другого прикметника така сполучуваність не характерна і більшість слововживань зафіксована з частинами тіла. Серед просторових іменників для *broad* більш характерні іменники, що мають виражені краї та проміжок між ними: *coomb, gully* (овраг). У решті випадків обидва прикметники розділяють спільні контексти – назви водяних артерій, вулиць та загальні назви простору. У сфері абстрактних понять *broad* характеризує розумову діяльність, а *wide* вживається з політичними поняттями – *power, conspiracy* та інші. Також, спільним є вираз "великий за фізичними зусиллями", тут прикметники характеризують поняття, які можуть мати значну протяжність, наприклад посмішка. Проте, в загальному прикметник *wide* володіє більшою кількістю можливих контекстуальних партнерів і, відповідно, сегментів значення.

У вертикальній площині існує три прикметника, два з них мають направленість вгору, один – вниз. Перший з них – *tall* – має досить обмежену структуру значення, в який один компонент виділяється як основний: "фізичний розмір". Саме це значення є спільним для *tall* та *high*, в якому вони взаємозамінні, тобто є синонімами. Про це свідчить наявність спільних контекстів, в яких обидва прикметники передають значення "високий, великий, витягнутий вертикально вгору": *armoire, cliff, mountains, grass, reed*. Проте, навіть в даному сегменті значення контекстуальні партнери прикметників різняться. Із загальної кількості 62 слововживання 38 контекстуальних партнерів *tall* це назви людей: *man, people, woman, girl, capitan, officer, driver*. Другий прикметник у відповідних словосполученнях не був зафіксований. Крім цього, різниця у значенні полягає в тому, що *high* інколи вказує не на висоту безпосередньо предмета, а на його розміщення від певної поверхні, в той час як *tall* – саме на розмір конкретного предмета: "*The window was high, I knew she couldn't get out without my hearing, and it was quite a drop*" (Фаулз) – "*And there are tall, wide windows that open, and outside, in the streets, there is the spring*" (Хемінгуей). Прикметник *deep* сполучається із іменниками, яким властиве поняття глибини – це може бути посуд, кармани, меблі, такі як крісло, частини тіла (очі) та інше.

З погляду на інші семми, прикметник *tall* зрідка вживається із 1) абстрактними поняттями – "*Then she came into the room, shining in her youth and tall striding beauty*" (Хемінгуей); 2) природними явищами та катастрофами – "*The smoke rose from the chimneys, tall and straight*" (Де Мор'є); 3) просторовими поняттями – "*There was a small bridge and, a hundred yards to the left of that, a chapel, which was linked to the road by a tall avenue of cypresses*" (Фаулз).

Два інших прикметника у вертикальній площині мають ширшу сполучуваність і більший об'єм семантичного значення. Так, семантична структура прикметника *deep* складається з наступних елементів: великий за параметрами; інтенсивний про фізичні зусилля; інтенсивний про почуття та емоції; інтенсивний про абстрактні поняття; великий за фізичним розміром; інтенсивним за звучання; інтенсивний за кольором; великий про часові проміжки; цінний; інтенсивний про природні явища; великий за зайнятою площею; інтенсивний за запахом; інтенсивний за освітленням. Елемент *high* зафіксовано у сполученні з іменниками, що належать до 14 з 20 виділених підгруп: фізичні предмети; параметричні іменники; майстерність; соціальний стан чи походження; природні явища; іменники, які характеризуються зайнятою площею; збірні поняття; матеріальні цінності; абстрактні поняття; почуття та емоції; фізичні зусилля; звуки; часові проміжки; колір; запах; освітлення. Серед них прикметник володіє значущою сполучуваністю з позначеннями соціального стану чи походження та майстерності, просторовими іменниками, природними явищами, фізичними предметами, збірними поняттями. В деяких з цих випадків прикметник виходить за межі своєї підгрупи і виступає синонімом до таких прикметників загального розміру як *great, big*: соціальний статус: "*he had refused*

his Pope's offers for **higher clerical stations many times**" (Браун); майстерність: "*an oldworld banker in a high tech world*" (Браун).

Також, даний прикметник наближається до елемента *great* в значенні "великий, надзвичайний" із відтінком "піднесений, благородний". Певним чином це реалізується у сполученні із абстрактними поняттями та почуттями. Іменники із зазначених груп знаходяться в межах від нейтральних до позитивних понять, наприклад абстрактні іменники *culture, opinion, intelligence, importance, interest, order, good, truth*; почуття – *morale, pleasure, good humour, serenity, elation*. Що, внаслідок трактування людиною високого як божественного, відділяє сполучуваність даного прикметника із абстрактними поняттями та почуттями від інших прикметників розміру, конотація яких є нейтральною.

Значення прикметника *deep* у сполученні із абстрактними іменниками і, особливо, почуттями близьке до того, що виражає прикметник *huge* із вказаними іменниками – надзвичайну інтенсивність: "*This woman went into deep mourning. Nothing in the house was allowed to be changed. The dead man's clothes still hung in his wardrobe, his pipe lay beside his favorite chair, even some letters that came addressed' to him after his death*"; "*This hour the most dreaded? The one I shall remember with the deepest remorse till the day I die?*" (Фаулз). Метафоричне перенесення значення від "глибокий за фізичним розміром" до "інтенсивний про почуття та абстрактні поняття" відбулось шляхом наступних трансформацій: глибокий об'єкт – глибоке поняття – глибоке почуття – почуття, що залишає глибокий слід – інтенсивне почуття. Ще одна спрямованість розвитку семантики прикметника *deep* до позначення "таємний, прихований": "*Just as he could never turn and in-quire of her what deepest motive caused this relationship*" (Фаулз).

Цікавими є взаємовідносини трьох прикметників підгрупи в значенні "інтенсивність звучання". Прикметники *deep* та *high*, не зважаючи на однакову сему "великий" в своєму значенні, виступають антонімами один до одного саме через сему напрямленості та фізіологічні особливості утворення звуків. *Deep voice* має теж саме значення, що й вираз *low voice*: "*Berrendo heard the deep hoarse voice of Sordo from the hilltop*" (Хемінгуей) – "*She started to talk in a low hoarse voice*" (Фаулз). Обидва прикметника зустрічаються паралельно із такими прикметниками як "хриплий", "гортанний", "грубий", "інтимний". Прикметник *high* супроводжується словами "голосний", "різкий", "надтріснутий" і часто характеризує крик людей чи птахів, звуки тварин.

Певна протилежність значень спостерігається на рівні значення "інтенсивність кольору", адже, якщо синонімом прикметника *high* є *bright*, для *deep* синонімом є *dark*: "*It was high blue and the clouds white cumulus and he welcomed his father's presence at the bar*" (Хемінгуей), "*a deep blue patch of sky but jeering up into a blanket of smoke*" (Голдінг). Взагалі, серед усіх прикметників розміру в англійській мові тільки *high* і *deep* позначають насиченість кольору.

Кількість членів підгрупи поодинокого розміру із семою "маленький" підкреслює непропорційність вираження величини та малості в мові. Серед чотирьох виділених елементів достатню для аналізу кількість слововживань мають тільки три – *narrow, short, low*. Якщо останні два елементи підгрупи вживаються для позначення вертикального розміру і в деяких випадках можуть мати спільні значення, то перший прикметник із семами "ширина" та "горизонтальне направлення" не вступає в тісні зв'язки із *short* та *low*. Структура значення *narrow* як і його семантична сполучуваність ближче до антонімічних прикметників *broad* і *wide*. Через відсутність другого елемента із подібним значенням *narrow* охоплює особливості обох прикметників, позначаючи розмір як суцільних предметів, так і розмір між двох точок. Та все ж таки, семантично прикметник ближчий до елемента *broad*. Прикметники *short* та *low* позначають вертикальну направленість і розрізняють особливості своєї сполучуваності на тих самих засадах, що й *tall* та *high*. *Short* позначає вертикальний розмір як такий, сполучається із іменниками, що позначають людей, одяг, природні об'єкти, тощо. *Low*, наслідуючи в своїй семантиці особливості *high*, позначає вертикальний розмір від певної поверхні, сполучається із іменниками – *sun, clouds, plane, sky* та іншими. Зв'язок *low* з *high* підтверджується і іншими сегментами значень: можливість *low* позначати інтенсивність звуків, соціальний стан чи походження, розмір за просторовими показниками, інтенсивність абстрактних понять та почуттів, інтенсивність природних явищ, прикладених фізичних зусиль.

Цікавим з точки зору його семантики є прикметник *short*, який може позначати як вертикальну, так і горизонтальні направленість. Завдяки такій особливості даному прикметнику властиві значущі зв'язки із більшістю з прикметників поодинокі характеристики розміру: *tall, long, low, narrow*.

Отже, розглянувши особливості реалізації категорії розміру в сучасній англійській мові, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Прикметники розміру являють собою полісемантичні слова із розгалуженою ієрархією значень.
2. Прикметники розміру мають ширшу семантичну сполучуваність ніж інші групи прикметників, проте ця сполучуваність регламентується певним внутрішнім законам мови.

3. Прикметник може належати більш ніж одній площині, позначаючи різну направленість. При цьому він займає більш значуще місце в групі, оскільки володіє більшою кількістю сильних зв'язків з іншими прикметниками.

4. Прикметники розміру мають здатність вступати в синонімічні зв'язки із різними прикметниками в залежності від сегменту значення. Синонімами можуть виступати прикметники поодинокі характеристики розміру і загального розміру. Протилежне значення сем, як наприклад "великий" - "маленький", не стає перешкодою при утворенні синонімічного ряду для вираження певного сегменту значення. Значення в даному випадку базується на особливостях іменників, в сполученні із якими реалізується дане значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Левицький В. В. Семасиология / В. В. Левицький. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.
2. Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен: Семантика и сочетаемость / Е. В. Рахилина. – Москва : Русские словари, 2000. – 415 с.
3. Ибрагимова В. Л. Отражение в языке категории пространства / В. Л. Ибрагимова // Исследования по семантике. Межвузовский научный сборник. – Уфа, 1986. – С. 18-25.
4. Языковая картина мира и системная лексикография / [В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян, Е. Э. Бабаева, О. Ю. Богуславская, Б. Л. Иомдин, Т. В. Крылова, И. Б. Левонтина, А. В. Санников, Е. В. Урысон]; Отв. ред. Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 912 с. – (Studia philologica).
5. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с.

Матеріал надійшов до редакції 05.03. 2009 р.

Solovieva O. V. Семантическая категория размера в современном английском языке.

Статья посвящена установлению особенностей функционирования прилагательных, обозначающих одиночный размер в современном английском языке. Для определения семантической структуры каждого прилагательного и их взаимодействия между собой исследуется лексическая сочетаемость прилагательных high, tall, low, short, deep, wide, broad, narrow, long. Полученные данные используются для установления общих компонентов значения прилагательных, синонимических и антонимических отношений.

Solovieva O. V. Semantic Category of Size in Modern English.

The article is devoted to the revealing of the functional characteristics of the adjectives that denote size in modern English. To determine the semantic structure of adjectives and interaction between them semantic compatibility of adjectives high, tall, low, short, deep, wide, broad, narrow, long was studied. This data is used to establish the joint components of meaning of the adjectives, synonymous and antonymous relations.